

הפודקאסט "החוג להיסטוריה" - פרק 3 עם מיכל ווסר

מיכל: "אף אחד במשרד החינוך לא חושש, אם אני אלמד את המניפסט הקומוניסטי, תלמידים שלי הפכו להיות קומוניסטים, ואם אני אלמד "מיין קאמפף", הם יהפכו להיות נאצים, משום מה, אם אני אלמד את הנרטיב הפלסטיני, יש המעטה באינטליגנציה של התלמידים, וחושבים שמיד הם יזדהו לחלוטין עם הצד הפלסטיני"

אמנון: ברוכות וברוכים הבאים לפרק השלישי של הפודקאסט "החוג להיסטוריה", הפודקאסט שבו אנחנו מכירות ומכירים, מתוודעים לדרכים מקוריות להביט על העבר, ולקשר אותו להווה ולעתיד, ולא פחות חשוב הפודקאסט שבו אנחנו מתוודעים לרעיונות יצירתיים, איך כדאי ללמד היסטוריה בבתי הספר, במכללות ובאוניברסיטאות. בכל פרק אני מראיין עמית או עמיתה אחת שלי מהחוג להיסטוריה, במכללת סמינר הקיבוצים, על תחום ההוראה והמחקר שלה. האורחת שלנו היום היא ד"ר מיכל ווסר, והיא תדבר על היבטים פוליטיים של הוראת ההיסטוריה. היי מיכל

מיכל: אהלן

אמנון: אז לפני שנעבור לדבר איתך, אני אגיד כמה מילים להציג אותך, ויש הרבה מה להציג בקשר למיכל, הייתי אומר ארבעה דברים מאוד רלוונטיים מרכזיים בביוגרפיה שלה, אז אני לא בטוח מאיפה נכון להתחיל, אבל אז אני פשוט אתחיל. מיכל היא ד"ר להיסטוריה ומרצה להיסטוריה, הדוקטורט שלה עסק בפולמוס האזרחי בבריטניה על הפצצת אזרחי גרמניה, ומעבר לזה שהיא מרצה, היא גם הרבה שנים מורה להיסטוריה, או לפחות הייתה עד שנה שעברה רכזת היסטוריה בבתי ספר, מובילה שם מגמה ייחודית במדעי הרוח ששילבה היסטוריה ופילוסופיה של המוסר, כמו כן, מיכל הייתה ועודנה מדריכה פדגוגית בסמינר הקיבוצים ובמוסדות נוספים בהיסטוריה, ודבר אחרון שאני אציין, היא ראש צוות חשיבה במכון מופת, בנושא של "חינוך היסטורי במדינת ישראל - בין מצוי לרצוי", אז מה שמשותף לכל הדברים האלה, זה בעצם הנושא שעליו אני רוצה לדבר היום עם מיכל, והנושא הזה הוא הקשר בין הוראת היסטוריה לפוליטיקה, או לפוליטי, כמו שנדבר עליו בהמשך, אז אנחנו חוזרים אליך מיכל, מה זה בעצם, או נשאל ככה, מה הקשר בכלל של, מבחינתך, של פוליטיקה להוראת היסטוריה?

מיכל: אוקי. שאלה מצוינת לפתיחה. כשאנחנו חוקרים היסטוריה, וקוראים ומעיינים בעבר, אנחנו נדרשים בין היתר לראות את העבר, בתוך ההקשר הפוליטי חברתי שבתוכו הוא נוצר, וכשאנחנו מלמדים היסטוריה, אין דרך שאין דרך להימנע מהחיבור בין היסטוריה והמעשה הפוליטי, או החשיבה הפוליטית, וכשאני מדברת על חשיבה פוליטית או חינוך פוליטי, יש מגוון מאוד רחב של הגדרות לנושא הזה. אני רק אעשה לצורך העניין איזושהי הבחנה, שדי נבנית מתוך התפיסה של צבי למ, של הבחנה בין חינוך פוליטי, שמטרתו חשובה ביקורתית, הטלת ספק, עיון מושכל במקורות, והבחנה בין עובדות לפרשנות, לבין חינוך שהוא חינוך אינדוקטרינרי, חינוך שבא לטעון שיש רק אמת אחת של ההוראה שצריך ללכת, יש רק נרטיב אחד ואין מקום לפרשנות או לסטייה ממנו זהו.

אמנון: אוקי אז אני רק אציין לטובת מי שלו מכיר, צבי למ חוקר חינוך ככה ידוע, ואחד שהשאיף חותם בחקר החינוך הישראלי והעולמי, ואני רק אוסיף למה שאת אומרת, להבחנה הזאת, שהיא הבחנה ידועה יחסית של למ, בין חינוך פוליטי לחינוך אידאולוגי, ככה הוא היה מגדיר זה בעצם. גם ההבדל בין חשיבה אינדיבידואליסטית, שיכולה להתנתק מהזרם, ומהעדר אם תרצי, לחשיבה

שהיא הולכת בעקבות הסטראוטיפים, בעקבות הסיסמאות, בעקבות התעמולה, לא מתנתקת בעצם מסתכלת באיזשהו מבט מבחוץ, אז זה נראה ככה משלים את הכיוון שלך. אוקי ואיך איך ההבחנה הזאת רלוונטית מבחינתך בהוראת היסטוריה? בין אם את כמורה, בין אם את כמדריכה, איך זה בא על ידי ביטוי מבחינתך, מה זה אומר בפועל.

מיכל: אז כשאנחנו מדברים על הוראת היסטוריה או על חינוך לחשיבה היסטורית, אני כמובן מעודדת את הכיוון של חשיבה היסטורית פוליטית, זאת אומרת, חשיבה, למידה שמבוססת על מחקר מעמיק של מקורות ראשונים, בעיקר אימות מידע, הצלבות מידע, הטלת ספק על מה שכתוב, ואיך שהוא מפורש, ומקום לחשיבה ביקורתית באופן כללי על אירועי העבר, תוך מתן כלים איך לנתח את העבר ולפרש אותו.

אמנון: רגע אבל זה לא המובן מאילו, האם יש מורים להיסטוריה שמלמדים אחרת, האם במדינת ישראל מלמדים אחרת? אנחנו צריכים פה קצת להרגיש בעצם, מה אז מה את אומרת לנו פה.

מיכל: אוקי מה שאני אומרת פה זה שמערכות חינוך בישראל, בפרט אבל גם במקומות רבים בעולם, כולל בארצות הברית, ולא מעט ספרים ומחקרים נכתבו בנושא, מערכות חינוך וממשל מנסות בדרך כלל גם במדינות דמוקרטיות, אם מדובר במדינות של דמוקרטיות של מדינות לאום, לנכס לעצמן את הנרטיב ההיסטורי, באופן כזה שהיא יהיה כלי בידי המדינה לעצב את החברה בדמות שרוצה לעצב את החברה לקרוא את העבר באופן שיעצב את ההווה, ויכתיב את העתיד ואנחנו רואים את זה כמעט בכל מדינות הלאום, פשוט שיש מדינות שנראה את זה שם יותר ויש כאלה שנראה פחות. ככל שמדינה נמצאת יותר במצב של סכסוך או קונפליקט או סכנה קיומית, תהיה יותר נטייה לנכס את הוראת ההיסטוריה של העם ושל המקום, באופן שבו הוא יעזור לבנות זהות לאומית איתנה ובלתי מעורערת. כך שמקום לביקורת יהיה לביקורת יהיה פחות מקום.

אמנון: ואת מדברת, אני מניח, על ביקורת על העל אירועים ומעשים שקרו בהיסטוריה של אותה מדינה או של אותו העם.

מיכל: זה לא רק ביקורת על מעשים ואירועים, או האופן שבו ניתן לקרוא בהם, זה יותר אני חושבת שזה יותר הולך לכיוון של השמטות מידע, עריכת המידע שניתן, הסתרת נתונים שהם לא מחמיאים או לא רצויים, או נראים כמבלבלים בבניית זהות לאומית. זה לא דווקא שקרים או עיוות המציאות, אם כי גם זה, אבל אני חושבת שהיום כמעט ולא יותר הצגת נרטיב מכונן אחד שיש לו מסר לאומי ברור, ועיצוב התכנית של הלימודים בהתאם זה, ולכן מה שטענתי קודם לא קורה בדרך כלל, כי מורים צמודים, נכון להיום, מורים עדין צמודים לתכנית הלימודים בהיסטוריה שלא השתנתה במידה רבה מאז קום המדינה.

אמנון: אוקי, אני בכלל אני מרשה לעצמי כאן להוסיף טיפה פרספקטיבה, מכיוון שאנחנו בפודקאסט על היסטוריה, גם ההיסטוריה, באמת של החינוך בכלל, אז נדמה לי שההיסטוריה של הוראת ההיסטוריה, היא מאוד משמעותית כאן, כי בעצם אנחנו מדברים על עליה של מדינות לאום לאורך המאה ה-19, זאת המאה של הלאומיות, אבל זאת לא רק המאה של הלאומיות, זאת המאה שבה קמים בתי הספר הציבוריים, שהחינוך בהם הוא חינוך חובה חנם, זה קורה לקראת סוף המאה, וזאת גם המאה שבה ההיסטוריה, כמקצוע ודיסציפלינה מתמסדת ומקבלת את החיזוק מהמדינה, ומקבלת את החיזוק מהמדינה מכיוון שהיא נועדה, שהיא מיועדת לחזק את הזהות הלאומית ואת הפטריוטיות ותחושת השייכות למדינה, וכן הלאה, אז שלושת הדברים האלה קורים ביחד, מעצבים גם את מן הסתם את ההוראה של ההיסטוריה בבית הספר, וגם את 'החקר של ההיסטוריה, כמשהו שהוא מאוד קשור, תלוי, כרוך, בתוך הכינון של מדינת הלאום

וזאת צרה. אני אומר עכשיו שוב מהניסיונות שלי, גם לאו דווקא רק משלך, זו צרה שצריך כל הזמן להתמודד איתה, כי בעצם מצד אחד היסטוריונים רוצים לחקור את האמת, לא נעימה ככל שתהיה, לא מחמיאה ככל שתהיה, וכן הלאה, ומצד שני ההיסטוריה ספוגה כפולה בתוך מדינת הלאום, וזה זה בעצם אני חושב זה משהו הקונפליקט פה, המתח הפנימי, הדיסוננס הזה שאנחנו כל הזמן חיים אותו בעיסוקים השונים שלנו בהיסטוריה. זה היה ארוך את מוזמנת להגיב.

מיכל: טוב, קודם כל אני מסכימה עם מה שאמרת, והנקודות האלה הן באמת מאוד חשובות. צריך לקחת בחשבון גם שמדינת ישראל עדיין מדינה צעירה מאוד יחסית, ועיצוב הזיכרון שלה, כמו הבניית האתוסים שלה, והמיתוסים והגיבורים והערכים שסביבה היא נבנית, עדיין בהתהוות. אנחנו לא אנחנו נשווה את עצמינו למדינות כמו צרפת או בריטניה, אנחנו ממש מדינה שהיא אקטואליה, היא לא היסטוריה, והמדינה קמה גם לאחר מלחמת עולם השנייה, ושואת יהודי אירופה, והיא קמה לתוך מלחמת 48, והיא נמצאת במצב של קונפליקט מאז ועד היום, זאת אומרת, מדינה שנמצאת בתחושה בכל אופן של סכנה קיומית מתמדת, כשברקע יש איזה צל אפל גדול של קורבנות והבניית זיכרון קולקטיבי לחברה שנבנית על רקעים כאלה, היא מאוד מאוד לא פשוטה, אני לא חושבת שזה מעשה פשוט. במדינות טוטליטריות זה יותר פשוט, מדינות טוטליטריות הולכות ישר לאינדוקטרינציה, יודעות מה המסרים שהם רוצים להעביר אין מקום לחשיבה ביקורתית, היסטוריה מנוסכת לחלוטין, זה נהיה הרבה יותר מתוחכם ומתעתע כשמגיעים למדינות לאום דמוקרטיות, ואני חושבת שמדינת ישראל, מצד אחד באמת היא מיטלטלת בין הצורך לבנות זהות לאומית לעם צעיר חדש, לתת סיבה קיומית לעצם ההימצאות של העם שלנו בשטח, זה בתוך הקונפליקט הבלתי נגמר הזה, ומצד שני, היא כן מנסה לשדר או להאמין בערכים דמוקרטיים ליברלים הומניסטיים, ואני חושבת שהמתח בין שני הדברים האלה באים לידי ביטוי במקצועות שונים באופן ספציפי במקצוע ההיסטוריה.

אמנון: אוקי, את אומרת מתח, אבל אני התרשמתי קודם שאת מגיעה עם אג'נדה ביקורתית, ושרוב שיעורי ההיסטוריה בישראל עם אג'נדה פחות ביקורתית, כלומר הם פחות הם מתיישרים עם תכנית הלימודים, את יודעת מה, אולי כדי קצת ככה להמחיש את העניין הזה ולהרגיש אותו, אני אבקש ממך לספר על איזשהו נושא, או משהו כזה, שאת מציגה אותו אחרת מאשר בתכנית הלימודים, בתור מורה את ממליצה לסטודנטים ולסטודנטיות להציג אותו בצורה קצת אחרת בתור מדריכה, האם תוכלי לתת דוגמה קונקרטית?

מיכל: או כן. אני יכולה לתת כמה דוגמאות, אפילו בשמחה, אני רק אציין בהקשר למה שאמרת קודם, שככל שמורה או מורה יותר מזדהים עם הנרטיב של הממסד הקיים, יותר קל להם גם ללמד את תוכנית הלימודים כפי שהיא נמצאת, ואני רוצה לציין גם, שבמטרות תכנית הלימודים בהיסטוריה יש דגש רב מאוד על ערכים הומניסטיים כלל אנושיים, כבוד האדם, סבלנות לאחר, ראיית נרטיבים מרובים. המטרות תכנית הלימודים כתובים הם מאוד מאוד יפה.

אמנון: את מדברת על החוק חוק חינוך ממלכתי, על המקורות שמשנות בה או לא

מיכל: לא רק חוק חינוך ממלכתי, אני מדברת על המטרות של הפיקוח המרכזי של מקצוע ההיסטוריה, יש שם מטרות מאוד מאוד ראויות וחשובות בעיניי, והן באות יותר ויותר לידי ביטוי בתוכנית הלימודים בחלופ השנים, אבל עדיין יש פער מאוד גדול בין החומר עצמו של תכנית הלימודים, לבין המטרות כפי שהן רוצות. אני אתן דוגמה, למשל למרות שנושאים מסוימים כמו רצח השמדת הצוענים או ההומוסקסואלים ממלחמת העולם השנייה נמצאת בתכנית הלימודים, היא כמעט אף פעם, אני לא זוכרת שאי פעם נכללה בתכנית הלימודים לבגרות, ומה שנקרא

מיקוד נושאים שנראים מאוד מאוד חשובים רלוונטיים, אבל כשהם יותר כלל עולמיים והומניסטים אוניברסליים, יורדים הרבה פעמים ונשארים עם אותו מוקד, שמקדש את ומצדיק את הקיום של העם בארצו ואת העבר שלו.

אמנון: אז אני דווקא רגע מרגיש בהיבטים האלה, מרגיש יודע גם מהניסיון האישי, כי אני זוכר מה למדתי בשנות הסוף שנות ה-80, בתור סטודנט אני אומר, תלמיד תיכון בהיסטוריה, ואני גם עוקב מן הסתם אחרי מה שקורה בעשורים האחרונים, ואני דווקא תחת הרושם שאנחנו לא, המצב לא הולך ומשתפר, ועד מעט נגיע אל החלל, אלא ההיפך, יש פה יותר ויותר דגש על היסטוריה יהודית ישראלית ציונית, פחות ופחות היסטוריה מה שנקרא כללית, כלומר כזאת שעוסקת בנושאים קראת להם אוניברסליים. לא משנה שלהיסטוריה של מדינות אחרות, היסטוריה גדולה, היסטוריה של העולם, וגם הפריזמה שדרכה מביטים בדברים, אני לא בתחושה שהיא הולכת ונפתחת, ואנחנו עדים פה לפלורליזם אדיר של נרטיבים וגרסאות, אלא אני בתחושה לפחות שהסתגרות הולכת וגוברת אז תגידי מה דעתך.

מיכל: אז אני אתייחס לזה ממש בקצרה, כי זה באמת נושא של ההיסטוריה של הוראת ההיסטוריה, אני רק אומר שאי שם בשנות ה-80, פרופסור משה צוקרמן עמד בראש ועדה שהייתה צריכה לכוון מחדש את תכנית הלימודים בהיסטוריה, ולשלב אותה בראש ובראשונה לשלב אותה יותר בתוך ההיסטוריה הכללית, ולא לעשות אבחנה מלאכותית בין היסטוריה של עם ישראל לבין ההיסטוריה הכללית, ואכן נבנתה תכנית שכזו גם ספרי הלימוד בהיסטוריה הופרטו בשנות ה-90, ויצאו מידי משרד החינוך, אבל ברגע שהם הופרטו, ספרים שאושרו על ידי ועדת המקצוע, הם מצאו את עצמם נפסלים. כמו הספר של דני יעקבי ואיל נווה "עולם של תמורות המאה ה-20", בגלל שהם לא הציגו נרטיב שהולם מספיק את הנרטיב הציוני כפי שהמדינה רואה אותו, והתערבות פוליטית מאוד בוטה, של פסילת ספרים ותוכניות לימודים בהיסטוריה, חוץ מהיסטוריה ואזרחות אני לא חושבת שיש לזה אח ורע באף מקצוע במדינה, ואם לחזור למה שביקשת שאני אתן כמה דוגמאות כן.

אמנון: שנייה אני תכף חוזר איתך לדוגמאות, אני כן רוצה רגע להגיד לך אפרופו מה שאת מעלה פה על ההתערבות הבוטה הזאת בספרים, הפסילה שלהם, הסערות שיש פעם בכמה שנים, סביב התכנית גם בהיסטוריה, במיוחד באזרחות, כל הדברים האלה אין בזה משהו קצת אנכרוניסטי ומגוחך? את באמת מאמינה, ואני בכוונה שואל את זה בצורה בוטה כזאת, ששיעורי היסטוריה בבית הספר הם עדיין מעצבי תודעה מאוד משמעותיים, של אנשים היום בשנות ה-20 של המאה ה-21, שחשופים להמון מקורות מידע חלופים, הרבה יותר אטרקטיביים, והם בגדול, הם לא ממש מתעניינים בהיסטוריה, את באמת רואה וחושבת שעדיין היסטוריה זה שיעורי היסטוריה הוראת היסטוריה זה דבר חשוב?

מיכל: אוקי, שאלה ממש מצוינת, באמת מעניינת, וצריך לעשות כאן כמה הבחנות, קודם כל אחת הסיבות אני חושבת שהסיבה המרכזית ששיעורי היסטוריה לא משפיעים כל כך על עיצוב והזיכרון הקולקטיבי, או עיצוב הזהות הלאומית של הבוגר, זה שהרבה מאוד משיעורי היסטוריה הם עדיין, הם מאוד טכניים ומשעממים, ותלמידים פשוט לא מקשיבים לשיעורי היסטוריה, ובכך אולי הם ניצלים ממש. למעט מורים להיסטוריה שהם משכמם ומעלה, ממורים ומורות שיש כאלה, ובדרך כלל גם אותם אנשי חינוך שמביאים חשיבה ביקורתית לתוך הכיתה שלהם, והם וחשיבה ביקורתית לפעמים שמלווה במהומות, ולפעמים לא שבאמת נותנים כלים לילדים להסתכל בעין ביקורתית לעבר, בלי לפחד ובלי לכוון לאיזושהי דעה פוליטית מסוימת, בעיה היא שבמדינת ישראל ומשרד החינוך עדיין רואה את ההיסטוריה ככלי שדרכו צריך לעצב את הזהות, זה גם נמצא, את הזהות הלאומית של בני הנוער, שעתידים בתום

לימודים ללכת לצבא, ואחר כך להפוך לאזרחים במדינת ישראל. זה גם כתוב בפירוש במטרות המקצוע. עד היום שהמטרה היא של מקצוע היסטוריה היא מעבר למדע היסטורי, לדיסציפלינה אלא הוא כלי מכון זהות, וזה עדין נמצא שם.

אמנון: ואיזה מטרות את היית רוצה שירשמו? עם מה היית כותבת את המטרות האלה, מה המטרות שמבחינתך של הוראת היסטוריה?

מיכל: מבחינתי המטרות של הוראת ההיסטוריה, קודם כל אני חושבת שזה עיון מרתק בחקר העבר. גם שלנו כקבוצה, גם של אנושות בכללותה. לראות איך חברות פועלות, מתפקדות, המהפכים, והטלטלות.

אמנון: סיפור טוב

מיכל: זה מעבר לסיפור טוב, הוא גם סיפור מוסרי חשוב, כי אנחנו רואים איך חברות יורדות מהמסלול, עולות על המסלול. אנחנו רואים איך מהפכות נוצרות, אנחנו יכולים ללמוד על כיצד חברות בונות את עצמן באופן חיובי, מתוך רצון לכונן חברה טובה יותר, ואנחנו רואים איך חברות יכולות להפנים ולהכשיר לרוע ופגיעה בזכויות אדם. אני חושבת שזה הסיפור האנושי, זה סיפור שלנו. זה סיפור העבר של כולנו, וההיסטוריה הייתה הווה ותהיה כמו ששואות היו הווה ויהיו, כמו שרוע היה הווה ויהיה, ואני חושבת שללמוד להסתכל על המורכבות של העבר, לראות שההיסטוריה היא לא עניין של שחור ולבן, שהמעשה האנושי והמעשה הפוליטי הוא מורכב, ויש דרכים לעיין בו, לחקור בו, וללמוד בעצמנו, שאדם יכול לפתח דעה ודרך על סמך למידה שכזו, אני חושבת שזו אחת המטרות המרכזיות של הוראת ההיסטוריה. אני חושבת גם שמתוך לימוד העבר, אנחנו צריכים לשאול את עצמינו איזה מן הווה ועתיד אנחנו רוצים, ומתוך כך לימוד ההיסטוריה מוביל ומניע, ואמור להניע גם לפעולה אקטיבית חברתית מעשית כאן ועכשיו.

אמנון: מה אוקי, מה זאת נקודה ככה יחסית חדשה שהעלאת עכשיו, אז בואי תרחיבי אם את יכולה קצת, על זה איך אני לומד על מה שקרה לפני 100 200 שנה, מהפכה, מעשה זוועה כלשהו, מלחמה וכן הלאה, איך זה אמור להניע אותי לפעולה, ולמה זה, הדברים האלה כבר קרו ונגמרו אנחנו לא רוצים לחיות עכשיו ברוגע ובשלוש ופשוט ליהנות מהחיים? אל תגידי דברים כאלה הרסת לי עכשיו את היום. מעוותת.

מיכל: לצערי החברה האנושית באשר אנושית לעולם לא תחיה ברוגע ובשלווה. באשר היא דרמטית מידי בשביל זה, אם אני אלך אני אסטה מההיסטוריה של עם ישראל רגע, ונלך להיסטוריות אחרות, ותוך כדי זה גם נכניס איזה נקודה, לגבי מה לא נעשה במערכת החינוך הישראלית ולהוראת היסטוריה. אם ניקח למשל את רצח העם הארמני, נושא שלא נלמד, הוא לא נמצא בתוכנית הלימודים בשנים האחרונות. הוא נכנס בתוך איזה רובריקה של אפשר להרחיב על זה את הדעת. אותם קוביות ירוקות וכחולות בתוך הספרים, שתלמידים ומורים מדלגים עליהם כי זה רק 60 שניות על, וזה גם שם מוצג בצורה מבישה, אם לא פושעת לא כרצח עם, אלא יש שם יש שם באיזה מין נרטיב טורקי מתון. אם אפשר לומר כן.

אמנון: אוקי, כלומר זה מאוד מקטין וממעט ממה ש...

מיכל: כן מאוד מקטין, מאוד מאוד מאוד, אבל אם למשל תלמידים ילמדו על האופן שבו גזענות, שנאת האחר, הנגדת האנחנו מול הם, הצגת עם או דת כעליון ונשגב לאחרים, אם אפשר לדבר נצא מהקולוניאליזם של האדם הלבן. כן לא חייבים עם כל דבר ללכת להיטלר ולנאצים. מסע האדם הלבן של קיפלינג מספיק כדי ללמוד. אם לומדים את הנושאים האלה, אני חושבת שזה נותן מבט ונקודות חשיבה מאוד מהותיות היום לבני נוער, לחשוב רגע איך אני מסתכל למציאות

שסביבי, למה יכולה גזענות להוביל, וכן הלאה. דווקא מתוך הרחקה, דווקא מתוך למידה, לא על ההיסטוריה שלנו. נושא העבדות של ארצות הברית למשל, כמעט ולא מופיע בתכנית הלימודים, בשלב אולי עמוד ועוד כמה איורים, שזה כבר לא השואה ארמנית, שזה נושא פוליטי מסובך שקשור ליחסים. יחסי החוץ שלנו עם טורקיה אין לנו בעיה. האמריקאים עצמם מתמודדים עם הסוגייה הזו.

אמנון: טוב, זה קשור להיבט פוליטי אחר, וזה אולי התחרות הסמויה שיש לעבדות עם השואה, בתור הקטסטרופה בידיעה של העידן המודרני. גם יאיר אורון

מיכל: אני חושבת שדווקא הרצח של העם הארמני הוא התחרות הגדולה עם השואה, וכן זה החוקר יאיר אורון, כותב כתב על זה לא מעט מאמרים וספרים, שהכחשת השואה הארמנית על ידי מדינת ישראל, בהחלט חלק ממנה, נובעת מרצון לשמור על מונופול על שואה וקורבנות שלנו, אבל זה לא רק הוראת השואה, הוראת השואה, אם כבר, אם כבר אנחנו מדברים אליה, ונקדיש לה, אני לא רוצה להתייחס אליה יותר מידי, אבל נקדיש לה ממש כמה מילים, תופסת נפח מאוד מאוד גדול בתכנית הלימודים, בחטיבה העליונה וגם חטיבת הביניים, והיא נלמדת כבר על פי חוק מהגן, זאת אומרת סוגית השואה והאתוס הקורבני שמצדיק מבחינה מוסרית את קיומנו, ואולי הוא מהות קיום הציוני, הוא מאוד מאוד בעייתי בעיניי, כמו העלאת דגש של מיתוסים כמו מיתוס של תל חי, ומצדה, ומרד גטו ורשה, כל הדברים האלה קרו והתרחשו, והם היו סיפורי זוועה, אבל אלה דגשים שילדי ישראל גדלים עליהם, זאת אומרת זה לשם הם נושאים את עיניהם כן.

אמנון: אוקי, אז אני רוצה רגע ככה לארגן את מה שאת אומרת, ולומר, אז את עכשיו הקדשת ככה את הדקות האחרונות לדבר על מה לומדים, את בין היתר דיברת על מה לא לומדים כמובן, שזה לא פחות חשוב, ועם לומדים, כמו שדיברת על השואה הארמנית באופן מעוות, הרבה פעמים, או באופן שמתעלם מהדברים היותר חשובים, ואני כן רוצה להוסיף פה, את הזכרת את זה בצורות עקיפות אולי קודם, אבל להביא פה את הסיפור של איך לומדים, ומה אני מתכוון באיך לומדים, אני מתכוון לזה שכשאת שאת מעביר מבוא למאה ה-19 לסטודנטים שנה א' פה בסמינר הקיבוצים, ואני נותן לפעמים באיזשהו נושא לקרוא שני טקסטים שונים, של שני היסטוריונים שונים, שלא מסכימים ביניהם על איזשהו היבט, המהפכה התעשייתית למשל, זה קצת תופס אותם בהפתעה, כי הם לא כל כך מבינים מה הקשר בין זה לבין היסטוריה, ומה אני בעצם מנסה להגיד כאן, אני מנסה להגיד שבתיכון הספרים ואופן ההוראה הוא בדרך כלל אופן סמכותני, מהבחינה הזאת שהוא מביא סיפור אחד שנכון. לפעמים יש מקורות ראשונים שקצת מעשירים לנו את התמונה מה שנקרא, וקצת הופכים אותה ליותר מוחשית, וקצת יותר מעניינת, וכן הלאה, אבל בגדול צריך לדעת מה היה בשנים האלה והאלה, או במלחמה הזאת והזאת, ובסוף לשים את הכל במבחן, להוציא את זה למבחן, עכשיו צריך לומר שאנחנו בעיצומם של ימי רפורמה שאולי תיכנס, ואולי תתמשש, ואולי לא, שתבטל את המבחנים האלה המסורתיים, אבל לא משנה, נשים את זה רגע בצד, אז אני אומר אפילו אם הנושאים היו נפלאים, כן לטעמך, לטעמי, בתוך מערכת החינוך, אני לא בטוח כמה זה היה מושך, או מעורר, או מאתגר, תלמידות ותלמידים לחשוב בצורה ביקורתית בשעה, כל עוד הסיפור מסופר בכל אחד בצורה אחת זה מה שקרה. אשמח לשמוע את ההתרשמות, את התובנות שלך בקשר לדבר הזה, כי את באמת מגיעה משם ויותר ממני.

מיכל: אז כמובן שכשאנחנו באים ואמרים, זה מה שקרה, שם הסכנה ליפול לתוך אינדוקטרינציה, כי השאלה היא מי למי הסמכות לקבוע, זה מה שקרה אם לא מראים איזושהי תמונה רחבה יותר של מחקר. שעמום.

אמנון: אני אומר יותר, עוד יותר מאינדוקטרינציה, שעמום, יש איזה סיפור שאתה צריך לזכור אותו, אתה חוזר עליו, אפרופו השואה כן.

מיכל: כן, אבל אתה יכול לספר סיפור אימה, מספרים אותו, הוא לא כן אז הוא לא יהיה משעמם, אבל שאלת אותי קודם איך אני חושבת שצריך ללמד, אז אני אתן, אני יכולה לתת דוגמה, אני אתן שתי דוגמאות, קודם כל, אני חושבת שבכל סוגית מלחמת העולם השנייה, שאגב לא מלמדים את מלחמת העולם השנייה עצמה, למרות שהיא בתוכנית הלימודים. נוגעים בה ביעף, כל מה שמעניין בעיקר זה כיצד מבצע ברברוסה, הפלישה לברית המועצות, היותה את תחילת הפתרון הסופי, זאת אומרת הכל מנוכס לצורך הבנת השואה, בתוך ההקשר הזה, אני מלמדת את התלמידים שלי וגם מביאה להם טקסטים שעוסקים גם בנאציזם עצמו, זאת אומרת מה המקורות הרוע האנושי, שזה כבר סוגיות שהן פסיכולוגיות וסוציולוגיות, וכך אנחנו גם לומדים באקדמיה, אוקי הדיסציפלינה, הרבה יותר מורכבת ממה שהיא היסטוריה, זה לא הסיפור, שהיה זה ניסיון גם להבין ולפצח מה שקרה, וצריך הרבה מאוד נקודות מבט ועוגנים, כדי להבין תמונה שלמה, וגם אז לעולם לא נגלה מה באמת היה, זה בלתי אפשרי, אנחנו אמורים לחתור להגיע לאמת, ללמוד פסיכולוגיה של הנאציזם, או פסיכולוגיה של הרוע, זה משהו שהוא מאוד מעניין תלמידים, הוא מאוד רלוונטי מבחינה מוסרית, הוא בוודאי לא נמצא בתוך תכנית הלימודים, שמלמדת הגרמנים כולם היו נאצים, הנאצים היו רעים והשמידו את היהודים, והייתה השואה ואם אגב אם כך, היה אז מצוין, כי סוף מלחמת העולם השנייה זה סוף האנטישמיות, זה סוף הרוע, זה סוף הנאציזם, הכל נגמר עכשיו, אפשר לחיות באושר ועושר, זה היה לגבי השואה, אם אנחנו מדברים על סוגיה אחרת, ואני רוצה באמת לעזוב את סוגית השואה, הסכסוך הישראלי פלסטיני לא נמצא בתכנית הלימודים בהיסטוריה בכלל, המזרח התיכון לא נמצא בתוכנית הלימודים בהיסטוריה, שזה אבסורד לא נורמלי, אוקי מילא אנתרופוצנטריות, אנחנו חיים במזרח התיכון, ותלמידים לומדים על ביסמרק או על מלחמת האזרחים ביוון, במקרה הטוב אם מגיעים לזה, לומדים צרפת, לומדים קצת בריטניה, לא לומדים על המזרח התיכון, תלמידים שגדלים במזרח התיכון, לא יודעים את ההבדל בין ירדן, סוריה, מצרים, עיראק. כולם 22 ארצות ערב, שרוצים לכלותינו, על זה אני שמה בסוגרים, כי יכולים לבוא מבתיים שהם לא טוענים את זה, אבל הם עדיין לא יודעים, בורות טוטאלית, לגבי המזרח התיכון. הם מתגייסים בגיל 18 כשהם לא יודעים, רובם, את ההבדל בין הם לא יודעים מה זה הקו הירוק, לא יודעים מה ההבדל בין ערבי ארץ ישראל לערבים שגרים בשטחים, ואלה הם נושאים שהם בסוגיות מההיסטוריה של מדינת ישראל. גם כשנוגעים במלחמות ישראל, נוגעים בהם רק בצד של הגורמים למלחמה, מהלכים, לפעמים התוצאות, וגם אז בעיקר מנקודת מבט של מדינת ישראל. אחד הדברים שאני ניסיתי לעשות, כדי ללמד היסטוריה באופן יותר ביקורתי, ולהראות שהתמונה הוא לא שחור לבן, ושאין כאן נרטיב אחד של יכון עולם, זה שלימדתי ספר דו נרטיבי שהציג את הנרטיב הציוני לצד הנרטיב הפלסטיני, כאשר מורים להיסטוריה, ישראלים ומורים להיסטוריה פלסטינים, חיברו ספר שבהנחיית ד"ר דן בראון המנוח, פרופסור דן בראון סליחה, ופרופסור סמי אדואן מאוניברסיטת בית לחם, ופרופסור איל נווה מאוניברסיטת תל אביב וסמינר הקיבוצים, הם חיברו ספר. לקח 7 שנים לייצר את הספר הזה, ולהגיע לאיזשהן הסכמות, שמה שלומדים זה את תולדות היישוב העברי והפלסטיני בארץ ישראל, מ-1917 עד האינתיפאדה השנייה זה לצד זה, כפי שזה נלמד אצלנו וכפי שזה נלמד בצד הפלסטיני.

אמנון : נקודת המבט הפלסטינית. נקודת המבט היהודית ציונית.

מיכל: נכון, והוויכוחים שביניהם, שהנושא וכשמלמדים בצורה כזו, אני חושבת שחשוב לציין שבמשך 25 שנים גרתי וגידלתי את ילדי, וחינכתי את תלמידי ואת תלמידותי בעוטף עזה,

במרחק של כמה קילומטרים מעזה. כך שלימדתי ילדים שנמצאים ברמה היומיומית בשדה קרב ובסכנה קיומית, מעת לעת, ואם הם לא נמצאים בתוך הסיטואציה הזו, אז לכל הפחות הם רואים את הכוחות של צה"ל מתקיפים את הצד השני, זאת אומרת הם חיים בשדה קרב, הם או שהם מותקפים, או שהם רואים התקפות, הם חווים אש, הם חווים והם לא יודעים מה נמצא שם חמישה קילומטר, מצדם הם לא יודעים למה אנחנו מפציצים אותם, והם מפציצים אותנו. הם רק יודעים ששונאים אותנו ורוצים לכלותנו, ואין להם שם סיפור, אז דווקא שם ראיתי לנכון לתת שם פנים וסיפור לצד השני, לא כדי להזדהות אתו, לא כדי להסכים או לקבל אותו, אלא לתת איזשהו היגיון, בתוך הקיום שהם נמצאים בתוכו, ולגבש לעצמם איזושהי עמדה לגבי הסכסוך שחיים אותו במובן הפיזי ביותר כן.

אמנון: אוקי, אז קודם כל תודה שחלקת זה באמת, זו פרשה מעניינת, מוזמנים מוזמנות לחפש עליה עוד בגוגל וכאלה, משהו נקרא לפני משהו כמו 10 שנים, נכון מיכל? כן זה הסתיים בזה שבעצם הספר נאסר לשימוש על ידי משרד החינוך, נכון המנהל של הבית ספר הוזמן לשימוע, כלומר נעשו צעדים בעצם להצר את צעדיכם ולעצור את הרעיון הזה באיבו, וכך קרה גם אגב בצד הפלסטיני, כלומר הייתה רתיעה מאוד מאוד גדולה מלהציג משהו דו-נרטיבי.

מיכל: הספר נלמד במקביל ביריחו בשני בתי ספר במתכונת הערבית, והוא נפסל בישראל, והוא נפסל שם. אני רק אומר שנפסל וזה זה קצת הגדרה לא מדויקת, כי הוא אף פעם לא אושר. זהו לא ספר שהוגש לאישור, כמו למשל שאני לא מגישה לאישור את "מיין קאמפף", שאני נותנת לתלמידים לקרוא את כל פרק 11 שלו אבל...

אמנון:במהדורה ביקורתית עם הערות. וכן הלאה. לא אוקי בסדר

מיכל: לא ולא. יש להם מקורות משניים וחוקרים לקרוא מהם, אבל לא הספר לא מוער, ספר בהוצאת אקדמון, ולדעתי הוא לא מוער, כמו שאני לא נותנת, אני לא מבקשת אישור ללמד קטעים מתוך המניפסט הקומוניסטי של מרקס, אני גם חושבת שאף אחד במשרד החינוך לא חושש, אם אני אלמד את המניפסט הקומוניסטי, תלמידים שלי הפכו להיות קומוניסטים, ואם אני אלמד "מיין קאמפף" הם יהפכו להיות נאצים, משום מה, אם אני אלמד את הנרטיב הפלסטיני. יש המעטה באינטליגנציה של התלמידים, וחושבים שמיד הם יזדהו לחלוטין עם הצד הפלסטיני כן.

אמנון: או חשש מחולשת הנרטיב היהודי ציוני, אם אולי נרטיב הפלסטיני, זו גם יכולה להיות אופציה, אנחנו לא יודעים. אני בכל מקרה רוצה לעשות פה איזושהי איזשהו סיכום של הדברים, ולהגיד שבעצם המפגש הזה הוקדש לבדיקת הקשר בין הוראת היסטוריה לפוליטי, ואנחנו יכולים לראות את המפגש הזה מכל מיני כיוונים. את הבאת לנו כל מיני צמתים שרלוונטיים לעניין הזה, אבל אני אגיד שאולי הדברים הכי משמעותיים בעיניי זה שני בעצם שתי דינמיקות מתנגדות, דינמיקה אחת, היא הדינמיקה שבה מדינת הלאום, כגוף בעל אג'נדה פוליטית, משתמש בהוראת ההיסטוריה כדי לחזק את מדינת הלאום, רוצה לחזק את מעמדה. השלטון על כל פנים, באופן קונקרטי יותר באותו זמן, רוצה לחזק את הנרטיב שנכון לו, ומתאים לו, ומאז מאז שיש לימודי היסטוריה בבתי ספר ציבוריים, אנחנו רואים את התופעה הזאת, אז זה בוודאי משהו פוליטי, תכנית הלימודים, החלטה מה נכנס, מה יוצא, מה מתואר בצורה מסוימת, ומה מתואר בצורה אחרת, כל הדברים האלה, והסמכותנות, הקול האחד הזה, זה היבט אחד של הפוליטי בתוך הוראת ההיסטוריה, וההיבט השני, אני חושב שאת העלאת אותו והבאת אותו, זה שלהוראת ההיסטוריה, יש פוטנציאל מאוד מאוד חזק לעורר חשיבה מחדש על כל מיני דברים, שנראים לנו מובנים מאלהם, על כל מיני סטריאוטיפים, על מיתוסים, על מה שאנחנו שומעים

שוב ושוב בתקשורת, לחשוב מחדש, להבין שחלק מהדברים האלה מוצגים בצורה מניפולטיבית, להבין שהעובדות הרלוונטיות לא תמיד מובאות בפנינו, כלומר יש להם במובן הזה פוטנציאל הייתי אומר כמעט מהפכני, או לפחות מאוד מאוד מאתגר, את הסדר הקיים. אז יש לנו פוליטיקה הגמונית, שבאה על ידי ביטוי, ויכולה להיות גם עבור מורים ומורות, שיש להם מספיק אומץ, בוודאי אומץ, וגם יכולת ורצון לקחת את שיעורי ההיסטוריה, כדי לעורר מחשבה אנטי הגמונית, או לפחות מאתגרת את ההגמונית כן.

מיכל: לאתגר לא לערער. אני המטרה היא לא ליצור איזשהו אנרכיזם. אני גם חושבת שהמטרה היא לא לערער זהות, אני לא חושבת שזה אומר חשיבה ביקורתית, לא אומרת לפסול זהות קיימת, וגם צריך תמיד לזכור, שבני הנוער הם בראש ובראשונה ילדים של המשפחות שמהם הם באים, ולא צריך לייחס לעצמנו אובר חשיבות. כך או כך במה שאנחנו יכולים לעשות, אני חושבת שאנחנו לא צריכים לעשות שקר לעצמינו ולעודד מהלכים שהם א-מוסריים.

אמנון: טוב ד"ר מיכל ווסר תודה רבה על השיחה הזאת.

מיכל: תודה אמנון.

אמנון: ולפני סיום אני עוד אודה כהרגלי לאוהד כץ, שעורך, מלווה, מתאם, מסייע לפודקאסט הזה, ולד"ר מעיין מזור, ראש החוג להיסטוריה, והאיש שבונה איתי, ועוקב איתי, אחרי פרקי הפודקאסט אז להתראות במפגש הבא.

מיכל: להתראות תודה רבה.